

Herman van Roijen
1905-1991

*‘Hoe zullen latere geslachten oordelen over een figuur als
dr. J.H. van Roijen als de hartstochten van deze felle strijd zijn
geluwd? Wanneer het eindelijk mogelijk zal zijn orde te scheppen
in dit kluwen van spelers in het Indonesische treurspel.’*

Nieuwe Leidsche Courant, 16 september 1949

Rimko van der Maar
en Hans Meijer

Herman van Roijen

1905-1991

Een diplomaat van klasse

Eerste druk, mei 2013
Tweede druk, augustus 2013

Afbeelding omslag: foto genomen aan boord van de
'Nieuw Amsterdam', zomer 1953
Omslagontwerp: Marry van Baar
Vormgeving binnenwerk: Hannie Pijnappels
Druk: Wilco, Amersfoort

Tenzij anders vermeld, zijn de foto's afkomstig uit het
privé-archief van de familie Van Roijen.

© 2013 de auteurs

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912
gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave
worden vervaelvoudigd, opgeslagen in een
geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt,
in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch,
mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere
manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming
van de uitgever.

*No part of this book may be reproduced in any way
whatsoever without the written permission of the publisher.*

ISBN 9789089532367
NUR 680

www.uitgeverijboom.nl

Inhoud

Inleiding 9

Hoofdstuk 1

Jeugd- en studiejaren: 1905-1929 15

Hoofdstuk 2

Diplomatieke leerschool: 1930-1939 41

Hoofdstuk 3

Scharnierjaren. De oorlogsperiode:
augustus 1939-oktober 1944 67

Hoofdstuk 4

Door de linies: 1944-1945 111

Hoofdstuk 5

Ministerieel intermezzo: 1945-1946 135

Hoofdstuk 6

Ambassadeur in Canada en vertegenwoordiger
bij de Verenigde Naties: 1946-1950 163

Hoofdstuk 7

Op speciale missie. De onderhandelingen met Indonesië:
april-november 1949 219

Hoofdstuk 8

Voor Nederland en het Atlantisch
bondgenootschap: 1950-1957 269

Hoofdstuk 9
Pleitbezorger van het Nieuw-Guineabeleid:
1953-1960 307

Hoofdstuk 10
De Nieuw-Guineacrisis: 1961-1962 355

Hoofdstuk 11
Aan het hof van St. James. De Londense jaren:
1964-1970 435

Hoofdstuk 12
Een nieuwe horizon. Pensioenjaren:
1971-1991 467

Conclusie 493
Verantwoording 509

Nawerk 511
Noten 513
Afkortingen 641
Geraadpleegde bronnen en literatuur 643
Register 664

‘In gouden letters: Zolang er nog iemand die aan de onafhankelijkheidsstrijd van Indonesië deelgenomen heeft, in leven is, zal de naam van Van Roijen steeds in gouden letters geboekstaafd blijven.’

Merdeka, gezaghebbend Republikeins dagblad¹

‘There was Herman van Roijen, one of the best ambassadors here – an impeccable, classic diplomat who handled with grace all the tense, unpleasant aspects of this confrontation between the Netherlands and Indonesia with us moving in to push the Dutch to one side.’

Walt W. Rostow, staflid Witte Huis inzake Nationale Veiligheidszaken²

‘[Hij] was een zichzelf overschattende diplomaat’

Joseph Luns, minister van Buitenlandse Zaken³

Inleiding

In het midden van de twintigste eeuw was Herman van Roijen de bekendste Nederlandse diplomaat. Zijn reputatie dankte hij vooral aan de rol die hij als onderhandelaar had vervuld in de slotfase van de Indonesische dekolonisatie 1948-1949. Minister van Overzeese Gebiedsdelen Johan H. van Maarseveen (KVP) bestempelde Van Roijen in maart 1949 als een 'diplomaat van klasse' toen hij hem kandideerde om de beslissende onderhandelingen met de Republiek Indonesië te voeren.⁴ Van Roijen maakte met de op 7 mei 1949 gesloten Van Roijen-Roem-overeenkomst, die de opmaat vormde tot de Indonesische soevereiniteitsoverdracht, definitief naam als diplomaat, niet alleen in Nederland, maar ook internationaal. In Indonesië werd hij als 'vredesbrenger' een legende.⁵ Dertien jaar later deed Den Haag opnieuw een beroep op Van Roijen, inmiddels ambassadeur in de Verenigde Staten, nu als trouble-shooter in het geschil met Indonesië over Nieuw-Guinea dat dreigde te escaleren in een grootschalig militair conflict. Ook dit keer was hij succesvol. Met het op 15 augustus 1962 gesloten akkoord van New York werd Nieuw-Guinea afgestaan aan Indonesië en daarmee een oorlog voorkomen.

Vooraf door deze twee wapenfeiten wordt Van Roijen gezien als een van de groten van de Nederlandse diplomatie en heeft hij zich een plaats in de geschiedschrijving verworven. Maar ook buiten de beide kwesties om genoot hij groot respect voor zijn vakmanschap. Tijdgenoten werkzaam in het vakgebied van de internationale politiek – collega's, politici, journalisten – waren al overtuigd van zijn diplomatieke gaven. Volgens de met hem bevriende buitenlandcommentator en nestor van de Nederlandse journalistiek, Jérôme L. Heldring, was zijn reputatie in Washington op den duur 'groter dan zijn land op grond van zijn eigen betekenis had mogen verwachten'.⁶ Hij werd geroemd om zijn inzicht in de internationale machtsverhoudingen en gold als een van de meest gerespecteerde analisten van de Amerikaanse politiek.⁷ Ook in Groot-Britannië, waar Van Roijen van 1964 tot 1970 ambassadeur was, werden

zijn diplomatieke inspanningen op waarde geschat. De Britse diplomaat en secretaris-generaal op het Foreign Office ten tijde van Van Roijens accreditatie in Londen, Paul Gore-Booth, schreef over hem in zijn memoires als 'probably the ablest Dutch diplomat of our time'.⁸

Wie was Herman van Roijen? Wat maakte hem anders dan zijn collega's? Over welke bijzondere gaven beschikte hij? Waarop waren zijn gezag en reputatie gebaseerd? Was het een kwestie van persoonlijkheid, gevoel voor het vak, zijn analytisch vermogen of waren het de omstandigheden die maakten dat het hem gegeven werd te excelleren en de loop van de naoorlogse geschiedenis zo beslissend mee te bepalen? Of was het wellicht een combinatie van al deze factoren? Welke rol speelde zijn afkomst bij dit alles – Van Roijen had een Amerikaanse moeder – en welke weerslag had de Tweede Wereldoorlog op hem als mens, op zijn wereldbeeld als diplomaat en daarmee op zijn carrière nadien? Al deze vragen komen aan bod in deze biografie.

Journalisten hebben al eerder geprobeerd een antwoord op deze vragen te krijgen. Naar aanleiding van Van Roijens afscheid van de Buitenlandse Dienst eind 1970 verschenen er verschillende interviews met hem in de Nederlandse pers. Hierin werd teruggeblikt op zijn loopbaan en werd getracht hem uitspraken te ontlokken over zijn bemoeienissen met de Nederlandse (inter)nationale politiek, in het bijzonder met betrekking tot Indonesië en Nieuw-Guinea. Men wilde weten waarom juist hij de aangewezen persoon was om in beide aangelegenheden de beslissende onderhandelingen te voeren, hoe hij te werk was gegaan en het voor Nederland zo pijnlijke resultaat tot tweemaal toe geaccepteerd had gekregen in Den Haag. Geen vakgebied is echter zo omgeven met geslotenheid, geheimzinnigheid en maskerades als de diplomatie. Diplomaten laten zelden het achterste van hun tong zien. Van Roijen was hierop geen uitzondering. Hoezeer hij de beide dekolonisatiekwesties ook tot de boeiendste van zijn carrière rekende, hij hield zich erover op de vlakte.⁹ Verzoeken om zijn memoires te schrijven wimpelde hij consequent af. Hij achtte het niet aan hem om openheid van zaken te geven.¹⁰ Later heeft hij dat in vraaggesprekken meer gedaan, maar ook dan tot op zekere hoogte.¹¹ Aldus bleef Van Roijen voor de buitenwacht 'Nederlands meest bekende onbekende diplomaat'.¹²

Zijn ondoorgrondelijkheid gold echter ook voor zijn naaste collega's en medewerkers. 'Niemand [is] er ooit in geslaagd om dwars door hem heen te kijken,' stelde een Nederlandse diplomaat anoniem.¹³ Toen Van Roijen in maart 1991 overleed, werd het dan ook alom betreurd dat hij zijn herinneringen niet aan het papier had toevertrouwd.

Al tijdens zijn leven, maar zeker sinds zijn dood is er over Van Roijen vooral in superlatieven gesproken, vaak door bevriende collega's.¹⁴ De historicus Aarnout Molenaar die in 2002 een monografie heeft geschreven over zijn betrokkenheid bij het Indonesiëvraagstuk, bevestigt het bestaande beeld van hem als topdiplomaat.¹⁵ Ook andere geschiedkundigen prijzen hem.¹⁶ Een deskundige bij uitstek op het terrein van de Nederlands-Indonesische betrekkingen, Pieter J. Drooglever, noemt hem zelfs een staatsman.¹⁷ Hoeveel eerbetuigingen kan een mens verdragen? Doorgaans wordt het belang van het optreden van Nederlandse diplomaten op het internationale toneel – en zeker als 'makers' van de geschiedenis – sterk gerelativeerd.¹⁸ Van Roijen lijkt een van de weinige uitzonderingen. Een biografie is alleen om die reden al relevant.

De structuur van dit boek is eenvoudig en evident. Zij is inherent aan een biografie die het levensverhaal bevat van iemands bestaan vanaf de geboorte tot aan zijn dood. Deze levensbeschrijving is uitdrukkelijk meer dan een werkbiografie. Van Roijens optreden als diplomaat en de lofzang op hem valt alleen te begrijpen en te duiden als ook zijn persoonlijk leven wordt belicht, in het bijzonder zijn vormende jaren. Om de Franse intellectueel en schrijver Marcel Proust (1871-1922) te parafaseren: 'De essentiële waarheid over iemands persoonlijkheid moet gezocht worden in de ervaringen van de vroege jeugd.'¹⁹ Vanaf Van Roijens jeugd- en studietijd wordt de levenslijn gevolgd naar zijn eerste stappen in de diplomatieke dienst in de jaren dertig in respectievelijk Washington (1930-1933), Den Haag (1933-1936) en Tokio (1936-1939) tot aan de Tweede Wereldoorlog, alsmede naar zijn optreden tijdens de bezettingsjaren in en buiten Nederland. Daarna komt zijn kortstondig ministerschap in het eerste naoorlogse kabinet-Schermerhorn/Drees (1945-1946) aan bod. Vervolgens wordt zijn levenswandel als ambassadeur in respectievelijk Ottawa (1947-1950), Washington (1950-1964) en Londen (1964-1970) uit de doeken gedaan, waarbij uitvoerig wordt stilgestaan bij het Indonesiëvraagstuk en de Nieuw-Guinea-affaire. De vier hoofdstukken die aan deze twee kwesties zijn gewijd, nemen een naar verhouding groot deel van deze biografie in beslag. De uitvoerigheid waarmee Van Roijens doen en laten in beide dekolonisatieaangelegenheden is verhaald, is ons inziens gelegitimeerd op basis van het feit dat zijn faam toch vooral aan zijn optreden in deze materie is ontleend. Daarbij rechtvaardigt ook het vele nieuwe bronnenmateriaal de uitgebreide uiteenzetting van zijn bemoeienissen.

Van Roijen was echter meer dan deze beide kwesties. Hij was bovenal diplomaat die de Nederlandse belangen behartigde in de landen

waar hij gestationeerd was. De hoofdstukken over zijn tijd in de Verenigde Staten en Groot-Brittannië belichten zijn optreden als ambassadeur in andere zaken en werpen licht op het door hem verrichte diplomatieke handwerk, een aspect dat in de Nederlandse diplomatieke geschiedschrijving nog relatief weinig aan bod is gekomen. Het boek eindigt met een beschrijving van zijn pensioenjaren en een conclusie.

Deze biografie bevat drie dimensies: Van Roijens persoonlijk leven, zijn openbaar c.q. ambtelijk leven en de sociale en politiek-historische context waarin hij zich bewoog. Deze aspecten kunnen niet los van elkaar worden gezien. Alleen hun aanhoudende verwevenheid en interactie vertellen zijn levensgeschiedenis, brengen de patronen en constanten en variaties in zijn doen en laten aan het licht en geven zo structuur en betekenis aan de essentie van zijn bestaan. Telkens verschuift in het verhaal de aandacht van het publieke naar het persoonlijke en omgekeerd. Van de drie dimensies biedt het persoonlijke element de basis. Deze dimensie vertaalt zich in een beschrijving van de 'mens' Van Roijen, dat wil zeggen in een psychologische schildering van zijn personage (karakter, innerlijk leven, geloof) aan de hand van een reconstructie van zijn sociale achtergrond, het gezin waaruit hij voortkwam, zijn vroege jaren, van de historische gebeurtenissen – met name de Tweede Wereldoorlog – die hun stempel op hem hebben gedrukt, zijn gezinsleven, de rol en invloed van zijn echtgenote, zijn vrienden, familiekring en collega's, kortom het milieu waarin hij zich bewoog.

De tweede dimensie komt tot uiting in een weergave van Van Roijen als publiek persoon en vooral van zijn optreden als diplomaat (en politicus) en alles wat daarmee samenhangt, waaronder zijn politieke wereldbeeld, normen en waarden, werkwijze en -stijl, visie op de (inter)nationale politiek en opvattingen over de Nederlandse positie in de wereld. Als diplomaat vertoefde Van Roijen veel in politieke kringen en opereerde hij op het snijvlak van de binnenlandse en buitenlandse politiek, zowel in de landen waar hij geposteed was als in Nederland. Als zodanig wil deze biografie een bijdrage leveren aan zowel de diplomatieke als de politieke en koloniale geschiedenis van Nederland. Ten slotte wordt Van Roijens optreden in deze studie in het politiek-historische kader van zijn tijd geplaatst. Deze leefwereld valt te onderscheiden in de nationale politiek, de politieke en culturele setting van de landen waar hij geaccrediteerd is geweest dan wel mee te maken kreeg, alsmede in de zich aaneenrijgende gebeurtenissen op het internationale vlak en daarmee samenhangende verschuivende machtsverhoudingen.

Over 'goede mensen' schrijven is moeilijk, stelt de Israëlische auteur Amos Oz.²⁰ Schrijfster en columniste Nelleke Noordervliet gaat een stap verder en beweert dat helden en heiligen oninteressant zijn om over te schrijven omdat zij geen rauwe kanten kennen, geen schaduwzijde hebben.²¹ Mocht Van Roijen gerekend kunnen worden tot een van deze (of beide) categorieën, dan schuilt de uitdaging om zijn leven te vatten wellicht juist hierin: om het ogenschijnlijk zo eenzijdige (eendimensionale?), welhaast hagiografische beeld dat van hem bestaat, te retoucheren. Van Roijen te 'ontmaskeren', hem te 'ontraadselen' als mens is minstens zo'n belangrijke doelstelling geweest van deze biografie als het streven om hem in al zijn *faits et gestes* en kwaliteiten als diplomaat te tekenen. Door de man van vlees en bloed achter het ondoorgrondelijke diplomatengezicht te vatten, is getracht het enigma dat hij was en de beeldvorming die ook nu nog rondom hem bestaat te demystificeren in het streven een beter, of liever gezegd reëler beeld van hem te schetsen.

De mate waarin dat mogelijk is, staat of valt met de beschikbare bronnen. Van Roijens beroepsmatig leven valt aan de hand van het materiaal in de overheidsarchieven doorgaans goed te reconstrueren, mede ook door het omvangrijke werkarchief dat hijzelf heeft gedeponeerd op het Nationaal Archief in Den Haag. Hier bevinden zich ook tal van andere overheidsarchieven en particuliere collecties van personen met wie hij in zijn lange carrière te maken heeft gehad. Vooral het Indonesiëvraagstuk en de Nieuw-Guineakwestie zijn uitermate goed gedocumenteerd en daarover bestaat naast de digitale bronnenpublicaties bovendien een zee aan literatuur, terwijl ook de meeste Nederlandse kranten als belangrijke informatiebron zijn ontsloten.²² Over Van Roijens optreden als ambassadeur in Canada, de Verenigde Staten en Groot-Brittannië is daarentegen nauwelijks iets geschreven, waarbij het opvalt dat de naoorlogse bilaterale betrekkingen met deze landen slechts deels bestreken zijn in de historiografie. Vooral de relatie met de Verenigde Staten in de jaren vijftig is een nog weinig onderzochte periode.²³ De hoofdstukken over het optreden van Van Roijen in relatie tot deze landen bevat dan ook veel nieuw materiaal dat voor een groot deel is vergaard in de nationale archieven in Washington en Londen.

Wat Indonesië en Nieuw-Guinea betreft, wordt een nieuw en meer gedetailleerd licht geworpen op de al bestaande kennis over de rol van Van Roijen in beide vraagstukken dankzij de grote hoeveelheid persoonlijke documenten die de familie al meteen en zonder voorbehoud kort na zijn overlijden beschikbaar heeft gesteld. Het leeuwendeel was

afkomstig uit de voormalige weekendwoning in Lochem van het echtpaar Van Roijen. Na het overlijden in februari 2009 van Anne van Roijen-Snouck Hurgronje werden in de woning in Wassenaar voorts brieven en andere aantekeningen aangetroffen in de werkkamer annex bibliotheek. Die waren tot dan toe ook voor de nabestaanden onbekend. Ook mevrouw Van Roijen zelf wist hiervan het bestaan niet ofschoon juist zij zeer gemotiveerd was in het aandragen van materiaal voor het boek over haar man.

De vondst uit 2009 is van onschatbare waarde gebleken bij het schrijven van deze biografie. Dit materiaal heeft ons in staat gesteld om vooral meer diepgang in en nuance aan Van Roijens leven aan te brengen, zowel zakelijk als privé. Het betrof daarbij onder andere journaals van zijn moeder en ouderlijke brieven aan hem, zodat ook zijn jeugd – doorgaans de moeilijkste periode om greep op te krijgen – goed gereconstrueerd kon worden. Dit materiaal, maar vooral Van Roijens eigen dagboeken beginnend in de jaren dertig tot medio 1945, de talrijke brieven die hij heeft geschreven aan zijn vrouw toen hij langdurig van haar gescheiden was, alsmede al zijn agenda's en losse notities en aantekeningen van gesprekken met dezen en genen werpen een uniek licht op zijn persoon. Een andere belangrijke vondst waren Van Roijens brieven aan zijn boezemvriend en vertrouwensman sinds zijn Utrechtse studietijd, Willem baron Michiels van Kessenich, met onderbreking van de bezettingsjaren, burgemeester van Maastricht van 1937 tot 1967. Buiten zijn vrouw vertrouwde Van Roijen zijn persoonlijke opvattingen met name aan hem toe. Er zijn vele tientallen brieven van zijn hand aangetroffen in het familiearchief van het geslacht Michiels van Kessenich in het Regionaal Historisch Centrum Limburg te Maastricht. Al deze bronnen hebben gemaakt dat het boek is geworden tot wat het is: een biografie van Herman van Roijen, diplomaat, mens.

Hoofdstuk 1

Jeugd- en studiejaren: 1905-1929

Het was een ongewone gebeurtenis die op 10 april 1905 plaatsvond in het Pera Palace, het meest luxueuze hotel in Constantinopel. Het imposante gebouw was het favoriete onderkomen van de welgestelde Europese toerist die sinds een aantal jaren per Oriënt-Express de hoofdstad van het Osmaanse rijk kon bereiken. Die dag was in een van de kamers een bevalling gaande. De aanstaande ouders waren echter geen bezoekers, maar woonachtig op steenworp afstand van het 'grand hôtel'. Hun eigen onderkomen was de Nederlandse diplomatieke vertegenwoordiging, het *Palais de Hollande*, waar de vader werkzaam was.¹ Dit pand werd echter te gehorig geacht om een kind ter wereld te brengen en daarom was uitgeweken naar het hotel. 'Monday. Baby was born at 6 p.m.', luidt de korte notitie in het journaal van de nieuwbakken moeder van Amerikaanse afkomst: het was een jongen.² Vijf dagen na de geboorte gaf Jan Herman van Roijen, eerste secretaris op de Nederlandse diplomatieke legatie, zijn zoon aan bij de burgerlijke stand op het gezantschap. Zijn eerstgeborene had dezelfde namen als hijzelf, zij het met als roepnaam Herman.

Veel kreeg de nieuwe wereldburger niet mee van zijn oosterse omgeving. Het verblijf van zijn ouders in Constantinopel duurde krap vijftien maanden. Gearriveerd in augustus 1904, werd zijn vader al snel klaar geacht voor het grotere werk. De nieuwe standplaats voor de tot gezantschapsraad bevorderde diplomaat was Londen, een hele verbetering na de als weinig aanzienlijk beschouwde post aan het Osmaanse hof ('een halfje' in diplomatenjargon).³ Groot-Brittannië was op het top punt van zijn macht en Londen was hét internationale diplomatieke centrum van de wereld. Jan Herman van Roijen was 34 jaar, had een nieuwe trede beklommen in de diplomatieke hiërarchie en was nu ook als jonge vader in een volgende levensfase beland. Zich verheugend op hun nieuwe post en blij de Oriënt te kunnen verlaten, reisden de Van Roijens begin november 1905 per spoor weer richting 'beschaafde wereld'.

Sociaal milieu

Dat de nieuwe Van Roijentelg in een diplomatenwereld werd geboren, was geen vanzelfsprekendheid. Eerder had het voor de hand gelegen dat de baby als kind van een notaris of burgemeester in Nederland zou zijn opgegroeid. Zijn vader was de eerste in de familie die diplomaat was geworden; dit was een in die tijd geen voor de hand liggende beroepskeuze, zeker niet als men geen adellijke titel bezat. In Nederland werd de Buitenlandse Dienst tot aan de Tweede Wereldoorlog sterk gedomineerd door edellieden.⁴ Jan Herman van Roijen behoorde evenwel tot de eerste vreemde 'burgerlijke' eenden in de diplomatieke bijt.⁵

De Van Roijens waren een van oorsprong uit het Brabantse Berlicum afkomstig geslacht van kooplieden die zich vanuit Holland in de tweede helft van de zeventiende eeuw in Zuidwest-Drenthe (Steenwijk en omgeving) hadden gevestigd. De familie vergaarde welstand in de textielfabricage en turfhandel. Als grootgrondbezitters maakte zij sociaal weliswaar deel uit van de kleine regionale topklaag, maar behoorde zij niet tot de aloude regentengroep die er de dienst uitmaakte.⁶ Hierin kwam verandering met de komst van de Fransen in 1795. Ten volle hebben de Van Roijens geprofiteerd van de maatschappelijke en bestuurlijke veranderingen tijdens de Franse tijd. De patriotgezinde Stephanus Jacobus van Roijen (1764-1834) werd *maire* van het Drentse Vledder en naburige Diever, een functie die hij combineerde met het notariaat. Sindsdien vervulde menig Van Roijen een van deze ambten en behoorde de familie tot de gevestigde orde in Drenthe.⁷

Stephanus Jacobus van Roijens tweede zoon, Isaäk Antoni Soetens van Roijen (1800-1868), vestigde zich als notaris in Zwolle. Hij was tevens ondernemer en een invloedrijk bestuurder in zowel de stad als de provincie. Hij vergrootte het familiekapitaal met de grootschalige ontginning van Drentse en Overijsselse veengebieden en het in cultuur brengen van de afgegraven woeste gronden.⁸ Het verworven vermogen werd echter niet alleen ten eigen bate aangewend. Voor de progressief-liberaal ingestelde Van Roijens gold dat rijkdom verplichtingen met zich meebracht; het adagium 'noblesse oblige' was ook op hen van toepassing. In die zin onderscheidde de familie zich qua levensstijl, opvattingen en normen en waarden nauwelijks van de adellijke geslachten waaraan men in deze periode verwant was geraakt. De liberale minister-president J.R. Thorbecke benoemde zijn politieke geestverwant Isaäk Antoni Soetens van Roijen in 1852 tot Commissaris van de Koning in Groningen, een functie die hij tot 1868 vervulde.⁹ Daarmee was hij een

van de eerste niet-edelen die dit gezaghebbende ambt bekleedde.¹⁰ Deze aanstelling vergrootte het sociaal kapitaal van de familie aanzienlijk. Via huwelijken en verzwagering met telgen uit andere geslachten van aanzien vermengden zijn (klein)kinderen zich met de landelijke elite en zo behoorden de Van Roijens tot de hoogste notabelenstand.¹¹

De maatschappelijke opgang van de Van Roijens paste in een algemene ontwikkeling, waarbij naarmate de negentiende eeuw vorderde de oude aristocratische bovenlaag en de *homines novi* van burgerlijke origine versmolt tot één topbestuurslaag die de historicus Jaap Moes aanduidt als aristocratenstand.¹² De nieuw verworven sociale status van de familie werd bevestigd door de opname van hun geslacht in het 'blauwe boekje'. Die naam verwees naar de omslag van de uitgave van het *Nederland's Patriciaat* waarin alleen voorname gezeten families genoemd werden die minstens drie generaties lang over de hele linie vooraanstaande maatschappelijke functies hadden vervuld. Dit ter onderscheid van de nieuwe rijken, veelal ondernemers van gewone afkomst die fortuin hadden gemaakt.¹³ Het naslagwerk was het burgerlijke equivalent van het 'rode boekje', waarin uitsluitend de adellijke families met hun stamboom werden opgenomen.¹⁴

De in 1871 in Zwolle geboren Jan Herman van Roijen maakte deel uit van het milieu waaruit de kandidaten voor het vaderlandse diplomatieke korps gerekruteerd werden. Hij profiteerde van het feit dat hogere overheidsfuncties steeds meer open kwamen te staan voor personen die bewezen hadden kwaliteiten en talent te bezitten. Nederland verschoof langzaam van een standenmaatschappij naar een klassensamenleving.¹⁵ Een erfelijke titel daargelaten, was zijn familie *ebenbürtig* aan de adel en bezat hij alle benodigde kwalificaties voor het ambt van diplomaat. Zijn vader, Jan Hermannus van Roijen (1827-1883), was de oudste zoon van Isaäc Antoni Soetens van Roijen, en eveneens notaris annex entrepreneur in de Overijsselse hoofdstad, tevens wethouder, en een van de meest invloedrijke mannen in de provincie. Jan Herman van Roijen had bewust richting gegeven aan zijn wens om een internationale carrière te maken door – weliswaar in Groningen in plaats van Leiden of Utrecht – ter afsluiting van zijn rechtenstudie te promoveren op een volkenrechtelijk onderwerp.¹⁶ Daarbij was zijn vader gefortuneerd. De zich gestaag uitbreidende belangen in de vervening en daaraan gerelateerde ondernemingen legden de familie geen windeieren. De turfproductie beleefde hoogtijdagen en Jan Hermannus van Roijen behoorde tot de hoogstaangeslagenen voor de belasting in Nederland.¹⁷ Daarmee voldeed zijn zoon aan de belangrijkste kwalificaties om tot de

diplomatieke dienst te worden toegelaten: die van afkomst en vermogen.¹⁸ Het traktement van een diplomaat en de representatievergoeding die hij kreeg waren bij lange na niet voldoende om de kosten behorende bij het verkeren in de internationale diplomatieke 'beau monde' te bekostigen.¹⁹ Diplomaten werden tot halverwege de twintigste eeuw geacht zelf hun stand op te houden en uit eigen zak bij te passen.²⁰ Vandaar dat ook niet erg veel personen in aanmerking kwamen, laat staan wensten te komen, voor een dergelijk leven. Alleen de zeer welgestelden waren in staat dit dure bestaan zelf te financieren. Jan Herman van Roijen koos weloverwogen voor een loopbaan die hem geld zou kosten. In september 1899 deed hij na het behalen van zijn toelatingsexamen tot de Buitenlandse Dienst zijn intrede in de wereld der diplomatie die hem zowel letterlijk als figuurlijk ver zou brengen.²¹

Amerikaans huwelijk

Voordat Jan Herman van Roijen in Constantinopel werd geplaatst, had hij gediend in Berlijn en Washington.²² In 1903 leerde hij in de Verenigde Staten zijn vrouw kennen, Albertina Taylor Winthrop (1871-1934), roepnaam Tina. Zij was de dochter van een puissant rijke New Yorkse bankier die deel uitmaakte van de Amerikaanse 'fine fleur', de selecte groep van gezeten Amerikaanse families die in de zeventiende eeuw in de nieuwe wereld waren gearriveerd. De Winthrops behoorden als zodanig tot wat men daar toen beschouwde als Amerikaanse aristocratie, 'the old stock'.²³ Ook bestuurlijk maakte de familie deel uit van het Amerikaanse establishment. Al in de zeventiende eeuw vervulden voorvaderen de post van gouverneur van Massachusetts. Tina Winthrops jongste broer was gouverneur van het eind negentiende eeuw van Spanje overgenomen Puerto Rico en bracht het nadien tot onderminister van Financiën en vervolgens van Marine.²⁴ De Winthrops waren bijna allen werkzaam in de financieel-politieke wereld. Zoals de Amerikaanse high society zich op de Europese aristocratische leefwijze oriënteerde, zo imiteerde zij ook die mondaine leefstijl. Men vertoefde in kapitale panden in de stad New York of in landhuizen op het platteland van New England. De kinderen bezochten privéscholen waar zij een op Britse leest geschoeide educatie ontvingen, waarna de jongens rechten of economie gingen studeren aan Harvard of Yale. Eenmaal afgestudeerd traden zij toe tot de exclusieve wereld van de 'well to do' om vervolgens te trouwen met leden van andere families van gelijk milieu.²⁵

Hoe gedistingeerd het geslacht Winthrop ook was, pas in de tweede helft van de negentiende eeuw maakte de familie in het bankwezen een financiële reuzensprong door zeer profijtelijke investeringen, onder andere in de aanleg van spoorwegen. In 1900 stonden de Winthrops in de top-tien van rijkste Amerikaanse families.²⁶ Tina Winthrop was de jongste dochter uit een gezin van zes, vier jongens en twee meisjes, en het op een na jongste kind. Haar moeder, meisjesnaam Katerine Wilson Taylor (1863-1925), was de dochter van de bankier Mozes Taylor (1806-1882), oprichter van de City Bank, die uitgroeide tot een van de grootste banken in de Verenigde Staten. Tina's vader was Robert Winthrop (1833-1892), die als medefirmant van de City Bank het familiekapitaal verder vergrootte.²⁷

Toen Jan Herman zijn toekomstige echtgenote ontmoette, was hij 32 jaar, zij bijna drie weken ouder. Tina was een zachtmoedige, timide vrouw en de enige van de kinderen die nog ongehuwd was. Door haar beschouwelijke aard was ze schuchter in haar contacten, zeker met mannen, en bezat ze weinig zelfvertrouwen. Waarom ze toch viel voor de 'then obscure Dutch diplomat', is onbekend.²⁸ In ieder geval klikte het tussen hen beiden. Waar Tina Winthrop introvert was, was Jan Herman een levendiger persoon die gemakkelijk in de omgang was en vlot contact maakte. Als tegenpolen vonden zij elkaar in hun zo verschillend karakter.

Zakelijk gezien was Van Roijen op de huwelijksmarkt van de Amerikaanse superrijken niet de best voorstelbare partij. Hij was voor Nederlandse begrippen weliswaar in zeer goede doen, maar vergeleken met de Winthrops niet uitzonderlijk rijk. Toch was hij acceptabel voor de familie. Ook in de Verenigde Staten genoot zijn beroep status. Amerikaanse diplomaten waren afkomstig uit louter 'highly distinguished families', vooral uit New England.²⁹ Daarbij kwam het in die tijd veelvuldig voor dat vrouwen uit de Amerikaanse toplaag trouwden met een Europeaan van standing, het liefst met een indrukwekkende stamboom, wapenschild en kasteel. Een adellijke titel verschaftte in de wereld der Amerikaanse elite extra cachet aan de familie.³⁰ Nu bezat Van Roijen dit alles niet, maar dat hij afkomstig was uit een gerespecteerd patriciërsgeslacht en ook nog eens uit Nederland, was een pre. Nederland genoot met zijn soortgelijke burgerlijke cultuur als de Amerikaanse een goede reputatie. Kunst uit de Hollandse Gouden Eeuw was zeer populair in de Amerikaanse 'upper class' en Hollandse schilderijen werden verwoed verzameld. Menige 'old guard family', zoals de Roosevelts (Theodore Roosevelt was van 1901 tot 1909 president), de Schuylers, de Schermer-

horns en de Stuyvesants, koketteerde graag met haar Nederlandse wortels.³¹ Al met al waren Jan Herman van Roijens sociale kwalificaties goed genoeg om de familie Winthrop tot eer te strekken.³²

Een buitenlands bestaan

Kort na de huwelijksvoltrekking op 17 mei 1904 in New York verliet het echtpaar de Verenigde Staten.³³ Al voor de trouwdatum was bekend dat Van Roijen benoemd was in Turkije. In november 1905 volgde de al vermelde overplaatsing naar Engeland. In Londen werd op 13 maart 1907 een tweede zoon geboren, Robert Dudley, genoemd naar de oudste broer van de moeder en in familiekring Bobby of Robby/Robbie genoemd. Het is in deze periode dat de kinderen voor het eerst in beeld komen, letterlijk, op foto's maar ook op papier. In januari 1907 schrijft de Amerikaanse nanny Lydia ('Obbie') Reynolds, die vanaf begin 1905 tot eind 1934 in dienst van de Van Roijens zou blijven – eerst als kindermeisje en later als gezelschapsdame – aan haar familie het een en ander over beide jongens en met name over Herman. Onder andere dat hij in zijn ontwikkeling zeer voorlijk was.³⁴ Op een familieportret uit die periode staan een gedistingeerde kalende vader met krullende snor en moeder met bontcape en grote hoed met veren tezamen met een in meisjesachtige kleren gestoken Robert en in matrozenpakje gehulde Herman.

Van Roijen deed zijn werk als eerste secretaris in Londen naar aller tevredenheid. In 1907 volgde weer een stap in de carrière met de benoeming tot minister-resident in Tokio met de persoonlijke titel van gezant. Het was een post die hem als relatieve nieuwkomer toekwam; niet prestigieus, maar ook niet helemaal zonder gewicht. Eind 1909 arriveerden de Van Roijens in het land van de rijzende zon. Japan was zeker een promotie omdat het land sinds de zege in de oorlog met Rusland (1904-1905) zich meer en meer manifesteerde als opkomende politieke en economische mogendheid in het Verre Oosten, wat ook implicaties had voor Nederlands-Indië.

Aan Japan had de jonge Herman – inmiddels vier jaar – zijn vroegste herinneringen.³⁵ Getuige de fotoalbums vormde het gezin een welhaast detonerend element in een verder nagenoeg geheel oosterse entourage. Tegen de achtergrond van de legatie, een houten villa op een compound waar ook andere buitenlandse diplomatengezinnen woonden, Japanse gebouwen en oosterse natuurgezichten staan de kinderen

vereeuwigd, vaak in gezelschap van traditioneel geklede Japanse bedienden. In de brieven aan het thuisfront repte hun vader weinig over het gezin, behalve dan dat het goed met iedereen ging en dat de jongens groeiden als kool. Van hun moeder zijn geen brieven aan haar familie bekend. Wel hield zij een journaal bij waarin zij haar dagelijkse bezigheden kort vermeldde. Er valt weinig meer uit te reconstrueren dan dat het gezin een onbezorgd leven leidde. Nanny Reynolds meldde haar familie over de oudste zoon: 'Herman will soon be five years and he is just lovely so large and plump with cheeks like roses. He is very affectionate and talks so cunning.'³⁶

Het is waarschijnlijk dat beide kinderen een opvoeding zullen hebben gehad zoals hun ouders die ook zelf hadden genoten. Gehoorzaamheid, loyaliteit, discipline, zelfbeheersing, beschaving en standsbesef met bijbehorende verantwoordelijkheids- en gemeenschapszin – het al genoemde 'adel verplicht' – maar ook persoonlijke prestatie waren waarden die als vanzelfsprekend werden aangeleerd.³⁷ Conform de pedagogische inzichten van die tijd vormde een langdurige, beschermde jeugd met aandacht voor de persoonlijke behoeften van het kind de beste garantie voor de ontwikkeling van al deze capaciteiten. In die zin voldeed hun beider opvoeding aan het ideaal in elitekring van begin twintigste eeuw. Waar de moeder de primaire zorgende taak had, trad de vader meer als intellectuele autoriteit en rolmodel op de voorgrond. In hoeverre de opvoeding vooral op hun moeders conto moet worden geschreven, is moeilijk te zeggen. Een vrouw van stand werd niet geacht zich de hele dag met de kinderen bezig te houden. Tina van Roijens vele sociale activiteiten als echtgenote van de gezant maakten haar dit ook onmogelijk. Kinderjuffrouw Lydia Reynolds was er voor de kinderen, zeker toen ze kleuter waren. Toch lijkt het erop dat Tina van Roijen zich meer dan gebruikelijk was in haar milieu bekommerde om haar zoons en dat zij in haar moederlijke taak meer voldoening vond dan in de plichtplegingen als vrouw van een diplomaat. Zij was liever binnens- dan buitenshuis.

Ondertussen steeg Van Roijens ster gestaag. Begin 1914 verruilde hij Tokio voor Madrid waar hij volwaardig gezant werd. Hij behoorde nu tot de subtop van het vaderlandse diplomatieke korps. De betrekkingen met Spanje waren overigens van niet al te grote importantie. Het land was geen Europese mogendheid van betekenis meer. Het verlies van zijn laatste koloniën aan de Verenigde Staten in 1898 was symptomatisch voor zijn gestadige neergang. Toch waren de betrekkingen in die periode van bijzondere betekenis. Spanje bleef evenals Nederland bui-

ten de Eerste Wereldoorlog, wat maakte dat beide landen in een soortgelijke positie verkeerden en er voor de duur van de oorlog een speciale relatie ontstond. Den Haag en Madrid waren belangrijke luisterposten. Veel aandacht voor de buitenwereld had Spanje echter niet en het land was vooral in zichzelf gekeerd.

Het leven van de Van Roijens op het Iberisch schiereiland verliep rustig en tamelijk geïsoleerd. De oorlogsjaren lieten een bezoek aan Nederland – de zomer van 1914 was de laatste keer – niet toe en ook niet aan de Verenigde Staten. Omdat het diplomatieke leven aan het Spaanse hof niet veeleisend was, resteerde er veel tijd voor het gezin dat in een statig pand aan de prestigieuze Calle de la Princesa in Madrid woonde. Alle verloven in de jaren 1915-1918 werden in het land zelf doorgebracht. Regelmatig maakt Tina van Roijen in haar journaal melding van activiteiten die verband hielden met de kinderen. Wie zich ook veel om hen bekommerde, was behalve nanny Reynolds de butler George Heerden. Hij was een uit het Duitse leger gedeserteerde militair die gevlucht was naar Spanje en bij de familie in dienst was getreden. Hoewel op gepaste afstand, raakte hij zeer vertrouwd met de Van Roijens. Niet alleen zijn werkgevers waren zeer op hem gesteld geraakt, maar ook de beide zonen. Hij was hun steun en toeverlaat als hun ouders geen tijd voor hen hadden.

Aan deze kalme periode kwam een eind toen Van Roijen eind 1919 als buitengewoon gezant en gevolmachtigd minister eerste klas zijn opwachting maakte bij de Italiaanse koning Victor Emanuel III. Met deze accreditatie behoorde hij tot de top van de vaderlandse diplomatie. Op de rangordelijst van Nederlandse diplomaten stond hij qua anciënniteit op de zesde plek.³⁸ Zijn aanstelling bij het Quirinaal was van meer importantie dan bij het Spaanse hof, niet alleen omdat Italië – mede-overwinnaar van de Eerste Wereldoorlog – geopolitiek van groter gewicht was, maar ook vanwege het opkomende fascisme. In oktober 1922 greep de leider van de Nationaal Fascistische Partij, Benito Mussolini, de macht. De politieke ambities en territoriale expansiedrift van deze dictator en de (inter)nationale politieke verwickelingen als gevolg daarvan maakten Rome tot een belangrijke post.

Het beviel de familie zeer goed in de Eeuwige Stad. Woonachtig in Quartiere Sebastiani, dé elitebuurt van Rome met uitzicht op het parkachtige Villa Borghese, leefde het gezin er te midden van de Romeinse elite. Wel hadden de Van Roijens het beroepsmatig veel drukker dan in Spanje. Hoewel ook de bilaterale relatie met Italië niet veel voorstelde, maakten de stormachtige politieke verwickelingen en speciaal het optre-

den van de *Duce* een geregelde rapportage aan Den Haag noodzakelijk. Ook het sociale diplomatieke verkeer ter stede eiste veel meer tijd. Meer dan op de vorige post viel de zorg voor de kinderen toe aan miss Reynolds en butler annex persoonlijke dienaar Heerdegen.

De Italiaanse jaren waren bepalend voor Hermans vorming en toekomst. In Rome werd hij zich het werk van zijn vader eerst goed bewust en besloot ook hij om diplomaat te worden. Hij had een sterke band met zijn vader en bewonderde hem. In een vraaggesprek bij zijn afscheid uit de Buitenlandse Dienst lichtte hij zijn beroepskeuze en de rol die zijn vader daarin speelde nader toe: 'Als ik aan mijn toekomst dacht, dan dacht ik aan mijn vader. Ik wilde zo leven als hij. Mijn vader werkte ontzettend hard. Hij maakte zich nuttig. Met allerlei mensen kwam hij in aanraking en dat had mij vooral in Rome sterk aangesproken in de jaren dat ik daar als jongen was. Wij ontmoetten landgenoten uit alle milieus. In de diplomatie zag ik veelzijdige mogelijkheden.'³⁹ Die keuze was waarschijnlijk ook gestimuleerd door zijn vaders voorkeur in die richting.

De opvoeding en educatie waren hierop ook afgestemd. Het diplomatenbestaan van hun ouders maakte dat de schoolopleiding van Herman en Robert afweek van het normale patroon. Alleen tijdens het verblijf in Japan had Herman op een schoolje gezeten waar nonnen onderwijs gaven aan diplomatenkinderen.⁴⁰ In die periode kreeg hij ook zijn eerste Franse les alsmede dansles (zij het niet van de nonnen). In Spanje was onderwijs aan huis gevolgd. Onduidelijk is wat de huiselijke voertaal was. Waarschijnlijk sprak Hermans vader Nederlands met hem en zijn broer en hun moeder communiceerde in het Engels, waarbij de gezamenlijke taal Engels was. De broers groeiden in ieder geval tweetalig op. Zij kregen ook lessen in paardrijden, schermen en tennis, terwijl hun vader hen tevens meenam naar de golfbaan. Om er zeker van te zijn dat het privéonderricht van gelijk gehalte was als op een Nederlandse school werd, toen Herman de leeftijd had om naar de middelbare school te gaan, een universitair geschoolde gouverneur aangetrokken, de latere hispanoloog en hoogleraar G.J. (Flip) Geers. Deze zou grote invloed uitoefenen op de vorming van zijn pupil door hem vooral kritisch en zelfstandig te leren denken.⁴¹ Dat deze links georiënteerde docent zijn leerling ook inwijdde in het communistische gedachtegoed vonden zijn werkgevers echter een stap te ver: kort voor hun verhuizing naar Italië volgde ontslag.⁴² Ook in Rome kregen beide jongens huisonderricht. Het systeem werkte naar tevredenheid. Tijdens het verlof in Nederland werden zij telkens geëxamineerd om te controleren of zij op niveau waren, wat steeds het geval was.⁴³

Ondertussen had Herman een leeftijd bereikt waar het normaal in zijn kringen was om naar kostschool te gaan. Vaak zaten kinderen uit het gegoede milieu vanaf hun zevende al op een internaat. Zo lang mogelijk hadden zijn ouders hem bij zich gehouden, maar nu was het met het oog op zijn toekomst tijd hem naar Nederland te laten gaan om daar zijn middelbareschooldiploma te behalen. Dit als opmaat naar de universiteit. Het was een bewuste keuze van Van Roijen om zijn zoon in Nederland te laten studeren om hem niet te vervreemden van zijn vaderland. Tina van Roijen viel dit besluit zwaar. Zij was aan haar kinderen verknocht. Dat haar eerstgeborene naar haar aardde, versterkte de emotionele band met hem nog eens extra. Een schrale troost was dat de afstand Rome-Nederland nog net te overbruggen viel. Het was twee volle dagen reizen per trein; dat maakte dat Herman in de vakanties thuis kon komen. Al deze plannen dreigden echter te worden doorkruist door het verzoek vanuit Den Haag om het plotseling vrijgekomen gezantschap in Washington te accepteren. De Van Roijens leken geknipt hiervoor vanwege hun Amerikaanse connecties. Bovendien waren zij gefortuneerd genoeg om de hoge uitgaven daar grotendeels zelf te bekostigen.⁴⁴ Een benoeming in de Verenigde Staten maakte het echter onmogelijk om hun oudste zoon regelmatig te zien wanneer die eenmaal in Nederland zou zitten. Voor Tina van Roijen was de gedachte hem zo ver van zich te weten onverdraaglijk. Op haar aandrang wees haar man het aanbod af. Dit besluit viel slecht bij minister jhr. Herman A. van Karnebeek (1918-1927) omdat de gezant vóór zijn benoeming in Rome al de functie van secretaris-generaal op het departement had afgewezen. Het was dan ook met de grootst mogelijke tegenzin dat de bewindsman deze tweede weigering accepteerde.⁴⁵

Nog een jaar verbleef het gezin samen in Rome. In de zomer van 1922 was het echter zover. Tijdens het verlof in Nederland werden de voorbereidingen getroffen voor Hermans verblijf in patria de eerstkomende jaren. Hij zou in Den Haag naar school gaan. Waarom hier is niet duidelijk. Waarschijnlijk omdat Van Roijens oudste zuster Anna en haar man, Willem C. van Reede, die oud-notaris (in Zwolle) was, er woonden en over hem zouden waken. De zeventienjarige Herman kwam in huis bij de weduwe M.C.J. Blok-Richards, Antonie Duyckstraat 163.⁴⁶ In de stad kocht de familie Van Roijen ook een eigen onderkomen, een imposante villa aan de chique Carnegielaan nr. 1 onder de rook van het Vredespaleis. Voortaan zou zij hier de verloven doorbrengen in plaats van in hotels zoals tot dan toe de gewoonte was. Begin oktober volgde

het afscheid. Terwijl zijn ouders en zijn broer naar Italië terugkeerden, bleef Herman achter.

Gymnasiumtijd

Hij bezocht toen al enkele weken het Tweede Stedelijk Gymnasium – het huidige Maerlant Lyceum – aan de Koninginnegracht. Hij had de alfa-richting gekozen (inclusief wiskunde) en was ingestroomd in de hoogste klas, die naast hem nog twaalf leerlingen telde. Groot moet de overgang zijn geweest van het kleine veilige wereldje en van de intensieve omgang met broer Robert en de nabijheid van zijn ouders naar een leven waar hij grotendeels op zichzelf was aangewezen. Hoe de dagelijkse omgang met leeftijdsgenoten hem beviel en het staan op eigen benen hem afging, is onbekend. In de bewaard gebleven correspondentie wordt alleen een feitelijk verslag gedaan over wat hij zoal presteerde op school. Zeer regelmatig zag hij zijn oom en tante Van Reede die zich over hem ontfermden, maar verder was er buiten schooltijd weinig vertier. Hij toonde zich een brave en oppassende jongeman. Het nieuwe leven moet ongetwijfeld wennen zijn geweest, niet alleen voor hem, maar ook voor zijn ouders en broer. Nanny Reynolds was zich in elk geval zeer bewust van de grote veranderingen die het uit huis gaan voor alle betrokkenen had. ‘Life has changed in every way for him and the home as well. (...) R.D. [Robert Dudley] feels the separation very keenly,’ noteerde zij begin oktober 1922.⁴⁷ Niemand liet echter openlijk blijken hem te missen. Lydia Reynolds bracht het onderwerp dan ook niet ter sprake ‘as there never seems to be time in the house to care or show any affection for each other or others. Just the necessary things of life and no more.’⁴⁸

Vanaf het moment dat Herman in Nederland verbleef, volgde een frequente briefwisseling. Gemiddeld twee maal per week werd over en weer geschreven. Alleen de brieven van zijn ouders zijn bewaard gebleven. Hun brieven – zij schreven ieder apart – stralen in tegenstelling tot het gebrek aan openlijke affectie in de dagelijkse omgang zeker warmte uit.⁴⁹ De toonzetting van zijn vaders doorgaans korte epistels is een mengeling van vertrouwelijkheid en zakelijke distantie. Persoonlijke zaken kwamen zelden aan bod. Van Roijen senior uitte zijn genegenheid tegenover zijn zoon vaak op een indirecte wijze door anderen te citeren die zich over ‘mio caro figlio’, zoals de aanhef van zijn brieven vaak luidde, uitlieten.⁵⁰ Die brieven getuigden van een groot vertrouwen

in het gezonde verstand van zijn 'besten jongen'. Zo goed en kwaad als dat ging fungeerde hij als mentor op afstand. Indachtig de opvoedings-idealen spoorde hij zijn oudste zoon voortdurend aan zijn best te doen om een 'goed mens' te zijn en een 'nuttig lid van de maatschappij'.⁵¹ Verantwoordelijkheidszin en plichtsbesef werden stevast beklemtoond. Waar zijn vader terughoudendheid toonde in zijn affectie, getuigde zijn moeder in haar brieven echter zonder schroom van haar liefde. Zij toonde zich overbezorgd en maande haar 'sweetheart' voortdurend voorzichtig te zijn. Veel te melden hadden beide ouders overigens niet. Van Roijen rapporteerde bijna alleen over zijn werk; Mussolini werd regelmatig genoemd. Tina van Roijen kwam niet verder dan een opsomming van huiselijke beslommeringen en sociale verplichtingen. Wat hun zoon meemaakte in Nederland valt niet uit hun respons op te maken. Vaak om raad vragen deed hij klaarblijkelijk niet, want in hun brieven refereerden zijn ouders daar niet aan. Als Herman het even moeilijk had, dan hield zijn vader hem voor dat hij vooral het ultieme doel in het vizier moest houden waar hij het allemaal voor deed: het diplomaten-domein. In een ongedateerde brief refereerde hij daar ook expliciet naar: 'Wanneer ge later attaché zijt ...'⁵²

Stond voor Herman vast wat hij wilde worden en hoe dat te bereiken, op andere vlakken was hij minder zeker van zichzelf. Nu hij de leeftijd bereikt had om belijdenis te doen, wist hij niet welke keuze te maken. Zijn vader was Nederlands-hervormd en zijn moeder lidmaat van de Episcopalian Church, de Amerikaanse variant van de anglicaanse kerk. Hijzelf stond bij de Haagse burgerlijke stand echter ingeschreven als evangelisch luthers, dit omdat hij in het kerkje was gedoopt op het terrein van het gezantschap in Constantinopel dat tot de Evangelical Union Church behoorde. Zijn ouders hadden klaarblijkelijk geen principiële problemen gehad met dit doopsel en getuigden daarmee van vrijzinnigheid in hun geloofsopvattingen. Religie was in hun beleving iets persoonlijks en het stond ieder vrij zijn eigen invulling daaraan te geven. Hoewel Tina van Roijen trouw kerkte, vergezelde haar man haar zelden. Hij ging alleen mee op hoogtijdagen. Indicatief voor zijn vrijzinnige geloofsopvatting is voorts dat er sterke aanwijzingen zijn dat hij vrijmetselaar was; een lidmaatschap dat zich niet laat verenigen met een strikt geloof.⁵³ Beide ouders reageerden begripvol op Hermans onzekerheid wat zijn geloofskeuze betrof en zijn neiging de belijdenis voor zich uit te schuiven. 'One can surely be a true Christian without believing in all the dogma's of the church,' schreef zijn moeder hem.⁵⁴ Herman gaf aan de raadgevingen gehoor en zou uiteindelijk helemaal